

ВАЖЛИВІСТЬ ЗАКЛАДІВ ВІДПОЧИНКУ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА

***Резюме.** У статті розглядається поняття особистості та її розвиток за системою Еріксона. Показано важливість закладів відпочинку, як позашкільної соціокультурної системи, що володіє значним виховним потенціалом для особистісного становлення підлітка та засвоєння ним духовно-моральних цінностей.*

***Ключові слова:** особистість, самоідентифікація, формування, стадії розвитку.*

Постановка проблеми. Аналіз ситуації, що склалася серед молодого покоління на тлі постійних кризових явищ суспільства нашої держави говорить про те, що значно зростають різні форми асоціальної поведінки дітей та підлітків. Неблагополучна соціально-психологічна атмосфера суспільства, зокрема, руйнування моральних та сімейних норм, рання алкоголізація підлітків, ріст наркоманії, розпусти та ін., перешкоджають формуванню здорової особистості, направляють її в небажане русло. Загальне розчарування, песимізм, відсутність можливостей для розвитку та досягнень у власній країні впливають на формування спотвореного світогляду і різних комплексів. І це стосується не тільки верств населення з низьким матеріальним рівнем. Навіть у забезпечених сім'ях, де є фінансові можливості для певних досягнень, іноді відсутні духовно-моральні цінності. Багато підлітків ненавидять самі себе, страждаючи від відсутності уваги, недостатнього батьківського піклування, виховання, захисту. Але особистість формується не лише в результаті зовнішніх впливів, а в першу чергу розвивається в процесі власної діяльності. Унікальний індивідуальний досвід представляє собою один з найбільш значущих чинників формування особистості. Тому важливо, щоб дитина набула власного практичного досвіду, зробила особисті відкриття і висновки. У підлітковому віці життєві цілі ще не визначені, тому в цей період дуже важливо, щоб вони визначилися правильно.

Дітям важко довіряти людям? Вважають себе гіршими за інших? Більше прагнуть до ізоляції, ніж до спілкування? Тоді у нас, вчителів і вихователів, є шанс показати вихованцям, як сприймати ці труднощі в контексті життєвого розвитку і дати можливість самим зробити вибір і прийняти рішення. Якщо цього не відбудеться, діти можуть пронести через усе життя емоційні, психологічні страхи і проблеми у стосунках з оточуючими. Недовіра, сором, провина, почуття неповноцінності, рольове змішання, ізоляція, застій, відчай – все це заважає духовному, інтелектуальному зростанню людини.

Базова освіта не в силах самотійно вплинути на цю ситуацію. Помічником у вирішенні проблем особистісного розвитку дитини і підлітка є ефективна організація їхнього дозвілля. І не просто заповнення вільного часу підлітка, а задоволення їх потреб через додаткове неформальне навчання, яке допомогло б у розвитку особистісного потенціалу, здібностей та інтересів дитини і підлітка, допомогло б їм визначити життєві цілі. Для вирішення цієї задачі і призначені дитячі християнські табори відпочинку. Від вихователів цих закладів потрібно розуміння глибинних процесів, що відбуваються в душах і мізках молодих підопічних, щоб надавати їм необхідну допомогу на всіх стадіях дорослішання.

Аналіз досліджень і публікацій. В умовах кризи нашого суспільства, яка значно затягнулася, тривалий час в педагогіці були відсутні розробки щодо впливу на формування молодого покоління в умовах літнього відпочинку. Лише на початку XXI століття цим питанням активно зацікавилися і розпочалися активні розробки методичних матеріалів щодо організації роботи дитячих закладів відпочинку. Питання розвитку особистості в таких закладах розглядали Дем'янюк Т.Д., Первушевська І.О., Кулик Н.А., Капська А.Й., Безпалько

О.В., Вайнола Р.Х., Міщенко О.В., Криводуд Т.Є. та ін. На сьогоднішній день існує багато цікавих праць у цій галузі, зокрема «Методика роботи в літньому оздоровчому таборі» Коваленка Є.І., «Організація життя дітей у літньому таборі» Лазаревої А.Г., «Настільна книга вожатого табору відпочинку» Єніна О.В. та багато інших. Значну роль в цьому питанні відіграли християнські заклади, наприклад МБФ «Християнські молодіжні табори України», співробітники яких мали змогу користуватися зарубіжними виданнями, цікавитися досвідом інших країн. Адаптуючи отримані знання до нашої культури, аналізуючи та використовуючи цінне з радянської системи відпочинку дітей, формували свою базу та друкували відповідну методичну літературу.

Нормативно-правова база підкреслює значущість цього питання. Зокрема, Наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 12.04.12 р. № 464 "Про організацію літнього оздоровлення та відпочинку дітей у 2012 році" визначено ряд завдань щодо реалізації права кожної дитини на повноцінний відпочинок та оздоровлення, забезпечення зайнятості дітей та підлітків, профілактики асоціальних явищ в молодіжному середовищі, задоволення інтересів і духовних запитів відповідно до індивідуальних потреб дітей шкільного віку. Особливу увагу слід звернути на забезпечення відпочинку та оздоровлення дітей, які потребують соціальної підтримки, а саме: дітям із соціально-незахищених та пільгових категорій, дітям з особливими потребами.

Державна політика щодо організації відпочинку дітей та учнівської молоді в літній період регламентується відповідними нормативно-правовими документами:

- Законом України "Про охорону дитинства" від 26 квітня 2001 р. (із змінами і доповненнями);
- Законом України "Про позашкільну освіту" від 22 червня 2000 (із змінами і доповненнями);
- Законом України "Про оздоровлення та відпочинок дітей" від 4 вересня 2008 р. (із змінами і доповненнями);
- Постановою Кабінету Міністрів "Про організаційне і фінансове забезпечення відпочинку та оздоровлення дітей в Україні" від 14 квітня 1997 р.;
- Типовим положенням про дитячий оздоровчий заклад, затвердженим Державним комітетом України у справах сім'ї та молоді від 5 лютого 2004 р. № 31. [4].

Формування цілей статті. Розкрити важливість закладів відпочинку для розвитку особистісного потенціалу та становлення стійких духовно-моральних цінностей у підлітка.

Виклад основного матеріалу. Особистість, згідно словника психолога-практика за редакцією С.Ю. Головіна, – феномен суспільного розвитку, конкретна жива людина, що володіє свідомістю і самосвідомістю [2, 318]. Особистість – цілісна сукупність соціальних властивостей людини, що формується і видозмінюється впродовж усього життя в результаті складної взаємодії внутрішніх і зовнішніх факторів її розвитку, активної взаємодії із соціальним середовищем. Поняттям "індивід" позначається людина як окремий представник людського виду. Він є основою формування особистості. Тобто особистість є результатом розвитку індивіда, найбільш повним втіленням його людських властивостей. У широкому сенсі – особистість, це індивід як суб'єкт соціальних відносин і свідомої діяльності.

Фізичні риси, задатки і багато інших особливостей передаються дітям генетичним шляхом від батьків. Це означає, що потенціал дитини в якійсь мірі визначається генами, які передалися йому в момент зачаття від предків обох батьків. Від того, які вроджені властивості є у дитини, і як вони виявляються, залежить індивідуальність людини і її неповторний стиль взаємодії зі світом та іншими людьми. Проте це є даністю і не залежить від інших людей. Нас же цікавить те, який вплив на ріст і розвиток особистості можуть надати особи, задіяні в системі освіти.

Природне середовище і культура, особистий приклад батьків, стиль виховання в дитячому садку та школі, – все це впливає на формування людини.

Однією з найбільш наукових теорій розвитку особистості, є теорія Еріка Еріксона. Важливим в ній є те, що розвиток особистості розглядається в контексті природного дорослішання дитини.

Формування особистості є результатом входження до існуючої системи соціальних відносин шляхом засвоєння нею соціальних функцій, а також усвідомлення своєї приналежності до соціуму.

Соціальні властивості особистості є проявом в її поведінці і будівництві соціальних відносин – політичних, економічних, сімейних і т.д. Однак кожна людина по-різному відображає ці відносини. Вони як би проходять через фільтри індивідуальності, утворюючи неповторний синтез соціального та індивідуального.

Отже, кожна особистість унікальна, неповторна, і саме в цьому проявляється її самоцінність, її право на суспільне визнання, повагу гідності. Особистість завжди оригінальна, з тими якостями, які притаманні тільки їй одній. З одного боку, кожна людина – індивід – один з роду людей, а з іншого – особистість – людина, яка має свою індивідуальність. Особистість відрізняє одну людину від іншої. За системою Еріксона, розвитком особистості є результат взаємодії між індивідуальністю і навколишнім середовищем. Основи для розвитку, як відзначав автор теорії, закладаються ще до народження. Але подальший свідомий вплив дорослих відіграє вирішальну роль у становленні особистості дитини.

Еріксон чітко заявляє, що розвиток людської особистості, впродовж усієї тривалості життя, заснований на русі особистості назовні в навколишнє середовище. Ця взаємодія, сама суть розвитку його, починається ще до народження. І ця особистість, що постійно розвивається, контактує з оточенням, що теж постійно розвивається. Розвиток його може рухатися в позитивному, здоровому напрямку або ж у напрямку негативному і нездоровому. Еріксон розглядає вісім стадій цього розвитку. Ми в рамках цієї статті розглянемо лише ті, які стосуються безпосередньо дітей і підлітків. Бажаний результат кожного з етапів повинен привести до формування позитивних якостей: довіри, автономії, ініціативності, працьовитості, егоїдентичності. Шкідливі впливи можуть привести до формування негативних якостей: недовіри, сорому, провини, неповноцінності, рольового змішання.

Перша стадія за Еріксоном починається в момент народження і триває до віку двох років. У цей час дитина повністю залежить від турботи батьків. Якість цієї турботи визначає основи ставлення дитини до оточуючих. Позитивний результат цього етапу – довіра, вона виникає з постійної та регулярної уваги до основних потреб дитини. Якщо дитину пестять, тримають на руках, годують і міняють їй памперси, у неї виробляється відношення відданості і довіри до тих, хто піклується про неї. Люди, що довіряють іншим, взагалі почувають себе щасливішими, легше пристосовуються до оточуючого середовища і більше подобаються іншим людям, ніж ті, кому не вистачає довіри до оточуючих. Негативний результат на цьому етапі – базальна недовіра, що виникає внаслідок недостатньої турботи, зневаги. Діти, яким не вистачає потрібної турботи в перші два роки життя, відчувають страх, підозру і образу по відношенню до оточуючого їх світу. У зрілому віці ці почуття можуть виявитися у вигляді параної і невпевненості.

Вік з двох до трьох років – друга стадія за Еріксоном. У цей час діти починають виконувати деякі дії самостійно, наприклад, їсти й одягатися. Позитивний результат цього етапу – автономія, почуття самостійності і незалежності від мами і тата, здатності робити щось «по-своєму» без обмежень. Якщо батьки правильно підходять до подібних ситуацій, діти можуть виконувати правила, не втрачаючи при цьому почуття власної незалежності. Негативний результат цього етапу – почуття сорому і сумніву, результат надмірних вимог або силового примусу батьків. Коли батьки занадто суворі, карають за найменшу провину, коли акцентують ідею загрози і покарання, коли вони нав'язують свою допомогу, діти можуть почати соромитися своїх промахів і сумніватися в своїх здібностях. Вони не

відчувають своєї особистої самостійності, а почувають себе повністю залежними від контролюючих їх батьків. Їм не вистачає впевненості у власних силах, щоб взаємодіяти зі світом. У зрілому віці вони можуть зазнавати труднощів з самооцінкою і управлінням своїми поривами. Можуть часто відкладати справи на потім, мати надмірну потребу в керуванні і структурі, легко піддаватися чужому впливу.

Вік з чотирьох до п'яти – третя стадія за Еріксоном. У цей час проявляється бажання набутти нового досвіду. Дитина, що володіє добре розвиненим почуттям незалежності, прагне досліджувати і випробувати свої власні здібності. Вона хоче допомагати батькам і потребує впевненості, що її допомога справді потрібна. Позитивний результат цього етапу – ініціативність, яка спонукує дитину братися за завдання, що стоять перед нею, користуватися своєю свободою для дослідження навколишнього світу і ставити питання. У чотири-п'ять років діти жадають показати себе і випробувати щось нове. Якщо в цей період батьки підтримують їх, дають настанови з приводу їх досліджень, вони будуть, швидше за все, з упевненістю братися за нові завдання. Негативні наслідки цього етапу – почуття провини, що виникає внаслідок відносин батьків, які відкидають ініціативу дітей або карають їх за неї. Почуття провини сковує дитину, і вона боїться робити щось нове самостійно.

Два наступних етапи нам особливо цікаві, оскільки вони охоплюють той вік дітей, з яким ми маємо справу в літніх християнських таборах відпочинку.

Вік з шести до одинадцяти – четвертий етап за Еріксоном. Діти, крім своєї родини, починають спілкуватися з іншими людьми та однолітками. Акцентуємо увагу, що цей період складає формування фізичних, емоційних і розумових навичок дитини. Позитивний результат цього етапу – працьовитість, яка виникає з визнання успіхів і викликає загальне ставлення «можу – роблю». Дорослі допомагають дітям пройти цю стадію, залучаючи їх у навчальну діяльність, відповідну їхньому віку і здібностям, допомагаючи їм успішно впоратися зі справами і хвалячи за старання. Успіх веде до наступного успіху, по висхідній спіралі. Негативний результат цього етапу виражається у комплексі неповноцінності, який розвивається як наслідок невдалого досвіду. Діти, нездатні досягти результату, можливо через невдачі на попередніх етапах розвитку, сильно відстають, тому що їм не вистачає емоційної сили для вирішення поставленого завдання. У дорослому віці такі люди зазвичай соромливі і надмірно слухняні. Вони намагаються спостерігати за подіями з боку і часто ставлять під сумнів свої здібності.

У підлітковому віці (з дванадцяти років) настає п'ятий етап формування особистості за теорією Еріксона. Він є найбільш радикальним з усіх. В цей час з молодими людьми відбувається більшість фізичних, емоційних, соціальних і психологічних змін. Підлітки виявляються на «нейтральній території» між залежністю дитини і незалежністю дорослої людини. Основні питання, на які вони намагаються відповісти, це: «Хто я?» і «Куди йду?» У цей час вони починають думати про свою систему цінностей, віру і відносини, які вони успадкували від батьків, тому що, до свого потрясіння, вони виявляють, що батьки не завжди праві. Від результату цього етапу в значній мірі залежать основні риси дорослої особистості. Позитивний результат даного етапу - егоідентичність, людина почуває себе впевнено, стабільно, знає, хто вона і чого хоче добитися в житті. На цьому етапі проводяться химерні експерименти з одягом, зачісками, музикою і особливою мовою. Негативний результат цього етапу – рольове змішання, яке проявляється у невпевненості підлітків в майбутньому, занепокоєння про те, ким стати, що робити, з ким одружитися, – все це засновано на головній невпевненості у власній ідентичності.

У контексті вищевикладеного може виникнути враження, що позитивне вирішення кожної з стадій розвитку особистості веде до формування здорової особистості. Але це не так. Важлива здорова рівновага. Її відсутність може трапитися на будь-якому етапі. Позитивний полюс Еріксон назвав схильністю до синтонності. Негативний полюс він назвав схильністю до дистонії. Занадто великий акцент на синтонність в кінці може викликати таке

ж нездорове розв'язання кризи розвитку, як і занадто великий ухил у бік дистонії. Тобто людина може бути (наприклад, на стадії базальна довіра / недовіра) і занадто довірливою, і занадто автономною. На будь-якому етапі існують нездорові крайності і здорова рівновага. Еріксон назвав зміщення в бік позитивного полюса недостатньою пристосованістю, а надмірний ухил в бік негативного полюсу – злякисністю. Збалансованість між синтонним і дистонічними полюсами призводить до здорового вирішення кожного з етапів розвитку еґо. Еріксон називає такий здоровий результат адаптивної силою.

Розглянемо коротко крайнощі і їх балансування на кожній із стадій.

Надмірна довіра веде до поганої сенсорної адаптації. Батьки можуть розвинути в дитині надмірну довіру. У зрілому віці ці люди будуть наївні і легковірні, будуть занадто сильно залежати від тих, хто про них піклується і на кого вони зможуть покластися.

Недовіра, що доходить до крайнощів, призводить до замкнутості – радикального небажання стикатися з іншими людьми. Такі діти, коли виростуть, будуть підозрілими і схильними до параної. Їм буде подобатися порушувати конфлікти, тому що таким чином вони будуть доводити собі власну силу і відганяти від себе інших людей.

Здорова якість, яка виробляється в результаті гармонійного результату стадії «довіра / недовіра», – це надія, яку Еріксон визначає як «тверде переконання в прихильності долі, незважаючи на похмурі спонукання і люті поштовхи, які властиві також початку людського життя». Як така, надія є «основою віри», що виникає з первісного зразка материнської турботи. Надія може бути описана як розумна довіра до оточуючих.

На другій стадії автономія, доведена до крайнощів, веде до безсоромності та самовілля (свавілья). Такі діти будуть робити те, що хочуть, не звертаючи уваги на доречність своїх дій.

Сором і вагання, в надмірній кількості, призводять до злякисної невпевненості у собі, що сковує їх дії.

Здоровий результат стадії «автономія / сумнів» – це сила волі, яку Еріксон визначає як «постійне здійснення вільного вибору, так само як і самообмеження». Це «початок формування самоідентичності».

Ініціативність, доведена до крайнощів, веде до безпринципності. Заповзятливість дітей повинна врівноважуватися почуттям провини; інакше вони будуть переступати межі прийнятної у суспільстві поведінки. Провина не завжди погана. Відчуття справжньої провини попереджає людину про її надзвичайно вільну або образливу поведінку.

Занадто сильне почуття провини – особливо помилкове – може призвести до формування у дитини злякисного самогальмування. Страх перед покаранням або почуття удаваної провини, нав'язане дорослими, може змусити дітей шукати тіньовий бік у своєму власному внутрішньому світі.

Здорове вирішення стадії «ініціативність / вина (провина)» – це мета, яку Еріксон визначив, як сміливість встановлювати значимі цілі і добиватися їх, борючись з інфантильними фантазіями, нав'язаним почуттям провини і страхом покарання. Мета – основа для подальших дій.

На четвертій стадії працьовитість, доведена до крайнощів, веде до вузької віртуозності. Це відбувається, коли дитина повністю, фанатично присвячує себе якийсь конкретній практиці, що вимагає обмеженого набору навичок. Це може бути зосередженість на улюбленому шкільному предметі або мрія про Олімпійські медалі. У міру того як врівноважена працьовитість поступається місцем одержимості, недостатня пристосованість зростає.

Неповноцінність, доведена до крайності, веде до інертності. Якщо дитині неодноразово не вдається виконувати завдання, якщо вона не здатна виробити необхідні навички протягом якогось часу, це може призвести до злякисної бездіяльності, «звичної схильності до почуття власної неповноцінності».

Здоровий результат стадії «працьовитість / неповноцінність» – це компетентність, яку Еріксон визначає як «невимушені вправність та вміння у виконанні завдань, не затьмарені постійною загрозою з боку почуття неповноцінності». Компетентність стає підставою «здатності до співпраці й участі у технологічних процесах та вмінню покладатися на логіку умінь і навичок». Якість компетентності можна описати як впевнене оволодіння новими навичками.

Егоїдентичність, доведена до крайнощів, призводить до фанатизму. Коли підлітки шукають себе, а це основна криза его по Еріксону, на них впливають рольові моделі дорослих, «як присутніх і діючих поруч, так і спостережуваних здалеку героїв і лідерів». Якщо підліток замикається на певній рольовій моделі чи ідеології, він може випробувати труднощі у відділенні свого власного его від цієї ідеології. Це фанатизм, стан «одержимості, або мотивованості надмірним, ірраціональним завзяттям».

Рольове змішання, доведене до крайності, приводить до відкидання себе. Занадто сильне змішання і протиріччя між рольовими моделями та ідеологіями може викликати злякисне «відкидання (заперечення, відмова від) несхожості».

Здорове розв'язання кризи самоідентичності / рольового змішання – це вірність, яку Еріксон визначає як «здатність залишатися вірним собі, незважаючи на неминучі суперечності систем цінностей». Вірність – наріжний камінь самоідентичності. Ця якість може бути описана як вірність своїй власній системі цінностей в умовах співіснування з іншими системами [3, 48-63].

Незважаючи на всі критики вищевикладеної системи, теорія Еріксона прояснює багато сторін людського розвитку.

Чому нам варто цікавитися розвитком людини? Тому що немає нічого більш цінного в світі, аніж людина. Працівники професій, безпосередньо пов'язаних з розвитком та вихованням дітей, зобов'язані досліджувати можливості формування здорових особистостей.

Такі можливості дають позашкільні інститути, зокрема дитячі літні табори відпочинку з християнськими цінностями.

Структура діяльності християнського табору реалізовує програмне і змістове забезпечення, яке повністю підпорядковане цілям формування як загальнолюдських, так і особистісних якостей дитини та підлітка. Як соціокультурна система, табір відпочинку володіє значними педагогічними ресурсами розвитку підлітка: створює додаткові умови, що оптимізують процеси соціальної інтеграції та становлення особистості.

Наприклад, щоб на стадії «працьовитість / неповноцінність» досягти бажаних результатів, вихованцям пропонують різного роду завдання, при виконанні яких молодих людей обов'язково хвалять за старанність і досягнення. Співробітники табору мотивують дітей ставити перед собою реальні цілі і досягати їх, відзначаючи при цьому прогрес вихованців.

Підлітки мають можливість виявити незалежність та відповідальність. Протягом зміни щоденно оцінюються досягнення, як індивідуальні, так і групові. Щоб підкреслити досягнення всіх, нагороди отримують всі групи, для кожної з яких вигадується лише їм притаманна номінація. До того ж існує заохочувальна бальна система і для кожного вихованця зокрема. Це спонукує реалізовувати все найкраще, що потенційно закладене в конкретній людині.

Табір надає юним особам безліч можливостей для самореалізації та перемоги протягом кожного дня. Спортивні ігри, гуртки, загальнотабірні ігри, різноманітні конкурси, виступи на вечірніх зібраннях, спілкування в малих групах дозволяють підопічним повною мірою проявити свої таланти, краще дізнатися про свої можливості, оцінити свої сильні і слабкі сторони. Крім того, вихованців навчають радіти чужим успіхам і не засмучуватися через власні невдачі. Адже кожна «неперемога» – внесок у скарбничку життєвого досвіду і джерело цінних уроків. Філософія християнського табору будується на тому, що не існує

безталанних і нікчемних людей, чемпіонів та «невдах». Кожна особистість цінна сама по собі і володіє нескінченним потенціалом. Прагнення пізнати себе – крок на шляху становлення повноцінної особистості і початок справжньої самоідентифікації.

Розуміючи, що боротьба за самоідентифікацію ґрунтується на власній зовнішності підлітків, на визнанні з боку тих, з чією думкою вони рахуються, і на усвідомленні вибору ними їх життєвого шляху, ми можемо допомогти їм знайти їх внутрішні ресурси для боротьби з особистими проблемами. Для допомоги на стадії боротьби за свою самоідентифікацію, християнський табір пропонує цілий спектр рольових моделей. Для цього молодим людям пропонується участь в сценках, де вони можуть спробувати себе в різних ролях. Вихованці можуть самі написати сценарій по заданій темі і поставити спектакль, запропонувавши свої варіанти вирішення ситуацій, спробувати себе в різних амплуа – від костюмера до режисера. І загальнотабірні ігри побудовані таким чином, що діти начебто проживають реальні ситуації за короткий час. Домінанта віку – спілкування і дія, сенс виховання – становлення відношення до світу, до себе, до пізнання. Це дуже зручний час для формування безлічі потрібних людині соціальних навичок і вмій, збагачених повагою до права підлітка на самостійну думку. Тому обов'язково в програмі християнського табору присутні дискусії на актуальні теми, під час яких учасникам пропонуються на розгляд біблійні сюжети та історії з життя, а підопічні можуть пошукати альтернативні рішення ситуацій, запропонувати свої варіанти розв'язання проблем, знайти підказку для власних життєвих випадків. Під час подібних дискусій підлітки вчаться думати, критично осмислювати запропоновані сюжети, будувати умовиводи і аргументувати свою точку зору. Участь у дискусіях вчить дітей поваги до чужої думки і етичного спілкування. Для тих, хто звик спілкуватися з позиції сили і переваги, такий підхід відкриває нові можливості і допомагає в побудові стосунків з однолітками. Крім цього, на уроках або дискусіях вихованці знайомляться з відомими історичними біблійними персонажами. Для підлітків є важливим вивчення видатних особистостей, адже в період самоідентифікації людина потребує «прикладів для наслідування», героїв, стимулюючих розвиток власних рис характеру.

Висновки. У світлі теорії Еріксона з усього вищевикладеного можна зробити висновок, що християнський табір є важливим для розвитку особистості підлітка. Програма такого відпочинку сприяє духовному, соціальному та інтелектуальному розвитку юної особи. Допомагає подолати конфлікти і проблеми періоду самоідентифікації і сприяє становленню здорового індивідуума зі стійкими високоморальними цінностями. Залучаючи молодих людей до розробки та виконання конкретних програм, в рамках яких задовольняються їхні соціальні і духовні потреби, відбувається трансляція християнських цінностей, програються соціальні ролі, освоюються норми і правила поведінки, формується культура і навички здорової організації власного вільного часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Палий Т.П. Роль оздоровительно-образовательного лагеря в социализации современных детей и подростков / Т.П. Палий. – PDF (131К). – 72 с.
2. Словарь психолога-практика /сост. С.Ю. Головин. – Мн.: Харвест, М.: АСТ, 2001. – 975 с.
3. Созданы, чтобы учиться / Уильям З. Йонт. – Христианское общество «Библия для всех», 2001. – 374 с.

О.Ф. ГРИЦЮТА. ВЛИЯНИЕ УЧРЕЖДЕНИЙ ОТДЫХА ХРИСТИАНСКОЙ ОРИЕНТАЦИИ НА РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ ПОДРОСТКА

Резюме. В статье рассматривается понятие личности и ее развитие по системе Эриксона. Показано важность учреждений отдыха, как внешкольной социокультурной системы, обладающей значительным воспитательным потенциалом для личностного

становлення подростка и усвоения им духовно-нравственных ценностей.

Ключевые слова: *личность, самоидентификация, формирование, стадии развития.*

O.F. GRYTSIUTA. IMPORTANCE OF LEISURE CHRISTIAN ORIENTATION TO THE DEVELOPMENT OF ADOLESCENT PERSONALITY

The summary. The article deals with the concept of personality and its development on the system Erickson. Shows the importance of leisure as extracurricular social and cultural system that has significant educational potential for personal development and learning of spiritual and moral values.

Key words: *personality, identity, development, stages of development.*

Одержано редакцією 06.12.2013 р.